

ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ, ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΓΙΑ
ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ
ΑΙΓΑΙΟΠΕΛΑΓΙΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Δράση 4: Εκπαίδευση και υποστήριξη προς τις τοπικές κοινωνίες

Παραδοτέο 3

Διδακτικό Υλικό της διδακτικής ενότητας:

**«Χριστιανικές Αντιλήψεις και πρακτικές για την
συγκρότηση της οικονομίας και της εργασίας»**

**Τίτλος Ειδικού Θεματικού Προγράμματος:
«Θρησκευτικές και πολιτισμικές ετερότητες στην
Εμπορική Ναυτιλία. Η χρησιμότητα της γνώσης του
Πολιτισμού και των θρησκειών στους χώρους εργασίας»**

Επιστημονικός Υπεύθυνος: Πολύκαρπος Καραμούζης

**Συντάκτης: Ισίδωρος Παχουνδάκης,
Καθηγητής Κοινωνιολογίας
Σχολής Πλοιάρχων Κέντρου
Επιμορφώσεως Στελεχών
Εμπορικού Ναυτικού**

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2014

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	3
Η προτεσταντική ηθική	3
Το Κράτος, η οικονομία και η εργασία.....	4
Βιβλιογραφία	8

Εισαγωγή

Ο ηγέτης στη Χριστιανική πίστη και ειδικά στον Προτεσταντισμό είναι εκείνος που ευαγγελίζεται την διαμεσολάβηση και εγείρει τις μάζες των οπαδών του. Στο κέντρο της σκηνης, η προσωπικότητα εκείνη που διαθέτει ένα είδος «επιχειρηματικότητας» στο πεδίο της διαμαρτυρίας, στρατηγός και οργανωτικό στέλεχος¹.

Η προτεσταντική ηθική

Ένα σημαντικό ιστορικό παράδειγμα είναι εκείνο των Βρετανών αποικιοκρατών εμπόρων και προτεσταντών ιεραποστόλων στην Αφρική, που θεωρούσαν ότι επιτελούν θεάρεστο εκπολιτιστικό έργο στην Αφρική, συνδυάζοντας το εμπόριο και το μήνυμα του χριστιανισμού. Ο ιεραπόστολος της Αφρικής Ντ. Λίβιγκστον, ο οποίος απ' ό,τι φαίνεται ήταν και καλών προθέσεων, θεωρούσε ότι η ανάπτυξη του εμπορίου θα εκπολίτιζε τις άγριες φυλές της Αφρικής και θα εκχριστιανίζονταν και πιο εύκολα, λόγω του ότι θεωρούσε τον χριστιανισμό θρησκεία του εμπορίου, του πολιτισμού και της προόδου. *Η θέση του ήταν πως η ανάπτυξη του εμπορίου θα έβγαζε τις φυλές από την απομόνωσή τους, θα τις έκανε λιγότερο συντηρητικές και με τη συνάφεια θα τις βοηθούσε να γίνουν πιο δεκτικές σε νέες ιδέες. Έπειτα η εισαγωγή του χρήματος θα μάθαινε στον κόσμο να ενεργεί σαν άτομο και όχι σαν ένα μέλος ενός συλλογικού οργάνου. Και τελικά, αν όλα αυτά έφερναν πλούτο και ευημερία στον τόπο, οι Αφρικανοί θα τα συνταίριαζαν με το χριστιανισμό, που θα τον αποδέχονταν πολύ πρόθυμα².* Επίσης ο Λίβιγκστον μαζί με πολλές οργανώσεις στην Αγγλία και τις Η.Π.Α., αγωνίστηκαν εναντίον του δουλεμπορίου. Ο Weber φαίνεται να διακρίνει δύο τύπους ένωσης με το Θεό: ο πρώτος είναι ότι ο πιστός μπορεί να εξασφαλίσει την κατάσταση

¹ E. Neveu, Κοινωνιολογία των Κοινωνικών Κινημάτων και Ιστορίες Κινημάτων από το Μεσαίωνα μέχρι σήμερα, [Αθήνα 2010], εκδ. Σαββάλας, σ.177.

² Χ. Στάνλεϋ, Αναζητώντας τον Δρ. Λίβιγκστον στην Αφρική, ταξίδια, περιπέτειες και ανακαλύψεις στην Κεντρική Αφρική, τ. Α', εισαγ.-μτφ.- σχόλια: Θ. Σακκέτας, [Αθήνα 1992], εκδ. Στοχαστής, σ.35.

της χάρις του με το να αισθάνεται τον εαυτό του ότι είναι σκεύος του Αγίου Πνεύματος. Ο δεύτερος τύπος είναι όταν ο πιστός αισθάνεται εργαλείο της θείκης δύναμης. Ο καλβινισμός συνδέθηκε με το δεύτερο τύπο, αφού ο πρώτος τείνει σε μια θρησκευτική ζωή που έχει ως κυρίαρχα χαρακτηριστικά το μυστικισμό και το συναισθηματισμό.

Το Κράτος, η οικονομία και η εργασία

Ο Καλβίνος φαίνεται να απομακρύνει το συγκινησιακό και μυστηριακό στοιχείο της πίστης και στη θέση του τοποθετεί τον ορθολογικό και επιστημονικά αποδεικτέο χαρακτήρα της, διότι η χριστιανική συμπεριφορά πρέπει να είναι απόδειξη της πίστης, με σκοπό την αύξηση της δόξας του Θεού και από αυτόν που την κατέχει, αλλά γινόμενος και παράδειγμα για τους άλλους. Ο καλβινισμός εξορθολογίζει κατ' αυτόν τον τρόπο τη θρησκευτική ζωή, τοποθετώντας την στη σφαίρα της εμπειρικής επιστήμης.

Η Δύση φαίνεται να αναζήτησε την αλήθεια και τη λύτρωση μέσω της αποθέωσης του ορθού λόγου μεταβαίνοντας κατ' αυτό τον τρόπο σε μια άλλου τύπου μετασχηματισμένη ειδωλολατρία, την ειδωλολατρία του νου, υποστηρίζοντας μια αυθαίρετη απόλυτη αυθεντία ότι ο νους εάν χρησιμοποιηθεί ορθά δεν μπορεί να λανθάνει, μεταβαίνοντας από τη σφαίρα του καλού και του κακού, του σωστού και του λάθους της αυθεντίας του Θεού και της εκκλησίας, στην αυθεντία του ανθρώπου και του ορθού λόγου. Στην πράξη αυτό που άλλαξε από αυτή την επανάσταση ήταν τα σκήπτρα της εξουσίας από τον Θεό στον άνθρωπο. Η κατανόηση του καλού και του κακού με τον ορθό λόγο οδήγησε σ' έναν μοντέρνο δυισμό, στις αντιλήψεις και πρακτικές των κοινωνιών και των ατόμων .

Ο Ευαγγελισμός δεν προϋποθέτει κοινωνίες κλειστές, με παραδοσιακά και θρησκευτικά δεισιδαιμονικά στερεότυπα³. Ιστορικά, παρατηρούμε τη σύγκρουση

---

³ Στη συμμετοχική παρατήρηση που πραγματοποιήσαμε κατά τη διάρκεια της έρευνάς μας, στην Βαπτιστική Εκκλησία της Νέας Σμύρνης, που βρίσκεται βέβαια σε κοινωνία με την σύνοδο

Λουθηρανών και Καλβινιστών με τα αναβαπτιστικά χωρικά κινήματα, της οποίας η θεολογική βάση ήταν από την πλευρά των Λουθηρανοκαλβινιστών, ότι οι χωρικοί, λόγω της άγνοιας της Αγίας Γραφής εξαιτίας της αγραμματοσύνης τους, δεν ήταν σε θέση να κατανοήσουν το ουσιαστικό πνεύμα των Γραφών. Ο Weber μάς αναφέρει δύο παραδείγματα προτεσταντών, του Μπάξτερ και του Σπένερ, οι οποίοι υποστηρίζουν ότι είναι σαφής η ανωτερότητα της πόλης έναντι της υπαίθρου και στον πολιτισμό και στη θρησκευτικότητα, διότι στην πρώτη περίπτωση γεννάται η ευσέβεια λόγω της έλλογης επιχειρηματικότητας καθώς και ότι στην πόλη δημιουργήθηκε ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής. Ενώ στη δεύτερη περίπτωση της υπαίθρου υποστηρίζεται ότι επικρατεί το ανορθολογικό και άλογο, χαρακτηριστικά που δεν επιτρέπουν τη δημιουργία της ευσέβειας. Οι πόλεις είναι η έδρα των μεσαίων τάξεων με τις έλλογες επιχειρηματικές δραστηριότητες, επομένως και η έδρα των ασκητικών αρετών⁴.

Με τη βιομηχανική επανάσταση άνοιξε ένα νέο κεφάλαιο της ανθρώπινης ιστορίας. Αφού βέβαια έχουν προηγηθεί τα αποτελέσματα των ιδεών της μεταρρύθμισης και του διαφωτισμού, έρχεται και ο σύγχρονος καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής εξουσίας και αγαθών, να προστεθεί σ' αυτό που ονομάζουμε περίοδο της νεωτερικότητας. Ο μοντέρνος καπιταλισμός έχει τη βάση του ήδη από την προκαπιταλιστική οικονομία και τις χριστιανικές σέκτες και ειδικά από την μεταρρύθμιση⁵. Οι πρώτες μεταναστευτικές εισροές στην πόλη από την ύπαιθρο οφείλονταν στην πράξη, σε τρόπους σκέψης που ενίσχυαν τις ελπίδες του ανθρώπου

της Ελληνικής Ευαγγελικής Εκκλησίας, ο πάστορας των βαπτιστών στο κήρυγμά του, υποτιμούσε επανειλημμένως, αλλά με εύσημο τρόπο τις κοινωνίες των χωριών ως αναχρονιστικές, με πολλά κατάλοιπα δεισιδαιμονιών και χωρίς παιδεία, η οποία είναι απαραίτητη για την κατανόηση του Ευαγγελίου του Χριστού, όπως ανέφερε. Υποθέτουμε ότι ο προτεσταντισμός εμπεριέχει τέτοιου είδους αντιλήψεις, ότι ο Ευαγγελισμός γίνεται με την προϋπόθεση της γνώσης, που γεννάται με τη σπουδή και μέσα σε ανοιχτές κοινωνίες, προσδιορίζοντας την πόλη.

⁴ Weber M., Προτεσταντική ηθική και το πνεύμα του καπιταλισμού, Αθήνα 2000, εκδ. Gutenberg, σ.250.

⁵ H.M. Robertson, Aspects of the Rise of Economic Individualism, a criticism of Max Weber and his school, Cambridge 1933, Cambridge at the University press, pp.33-56.

για ένα ευδαιμονικότερο μέλλον, τονίζοντας τα αρνητικά της υπαίθρου πρώτα σε οικονομική βάση και έπειτα σε πολιτικοκοινωνική. Η πόλη φαίνεται να αποτέλεσε το στόχο των πρώτων ελεύθερων μετακινήσεων εκείνων που αποδέσμευσαν την εργασία τους, από τους φεουδάρχες και τοπικούς ηγεμόνες που ήλεγχαν την πλειοψηφία της γης και μην έχοντας προοπτικές αξιοπρεπούς επιβίωσης, οδηγήθηκαν στις πόλεις για μια νέου είδους αρχή που θα τους εξασφάλιζε την αξιοπρεπή διαβίωσή τους .

Μετά τις πρώτες εγκαταστάσεις πληθυσμών στις πόλεις για μισθωτή εργασία σε βιομηχανίες και μεταποιητικές επιχειρήσεις, άρχισαν από την τότε αναδυόμενη αστική τάξη να επικρατούν και σταδιακά να γίνονται κυρίαρχες αντιλήψεις και πρακτικές, σχετικά με την ανωτερότητα της πόλης έναντι της υπαίθρου, πράγμα που ενδεχομένως να καθόρισε σ' έναν κάποιο σημαντικό βαθμό όχι μόνο την καπιταλιστική οικονομία, αλλά και τις ιδέες της μεταρρύθμισης και του διαφωτισμού, οι οποίες είχαν ως κοινή συνισταμένη τον ουμανισμό. Τα χαρακτηριστικά της πόλης είναι η καπιταλιστική οικονομία, η ορθολογική συστηματική εργασία, ο χριστιανικός προτεσταντισμός της, η ευσέβεια, η ατομικότητα και το αξίωμα της μόρφωσης. Οι κυρίαρχες αντιλήψεις της πόλης, που ταυτόχρονα αποτελούσαν και αντιλήψεις της κυρίαρχης αστικής τάξης, δημιούργησαν τη συνείδηση της ανωτερότητας της πόλης έναντι της υπαίθρου, αφού η γεωργία ως επάγγελμα δεν είχε τις προϋποθέσεις για τη δημιουργία μιας εσωτερικής σκληρής ευσεβιστικής συνείδησης όπως τα περισσότερα επαγγέλματα της πόλης . Επίσης, η πόλη ταυτίστηκε ως ένα κάποιο βαθμό με τη συγκέντρωση του πλούτου, την ανάπτυξη του εμπορίου και της βιομηχανίας, με την τεχνολογική εξέλιξη και πρόοδο άρα όλα αυτά την καθιστούσαν αυτομάτως ανώτερη από την ύπαιθρο τις αντιλήψεις και πρακτικές της, η οποία σταδιακά με το φαινόμενο της αστυφιλίας άρχισε να μαραζώνει, να παραμένει στάσιμη, χωρίς πρόοδο σε ιδέες και τεχνολογία .

Η εκλογίκευση του δυτικού πολιτισμού οδήγησε στην εκλογίκευση της μυστικιστικής ενατένισης, όπως και άλλων σφαιρών της ανθρώπινης ζωής : της οικονομίας, της τεχνικής, της επιστημονικής εργασίας, της εκπαίδευσης, του πολέμου

,του δικαίου και της διοίκησης⁶ Συνεχίζοντας την προσπάθεια να αποδείξει το σχήμα του, ο Weber μάς θέτει την υπόθεση για τη σχέση της θρησκευτικής πίστης και του κοινωνικού στρώματος, διαπιστώνοντας ότι συνήθως τα ανώτερα οικονομικά στρώματα είναι στη μεγάλη τους πλειοψηφία προτεστάντες, καθώς κι ότι υπάρχει μεγάλη συμμετοχή προτεσταντών στην ιδιοκτησία κεφαλαίου, στη διεύθυνση και τις ανώτερες βαθμίδες της ιεραρχίας στις μεγάλες βιομηχανικές και εμπορικές επιχειρήσεις, πράγμα που σημαίνει ότι η θρησκευτική δογματική προσήλωση μάς παρουσιάζεται ως συνέπεια αυτών των οικονομικών φαινομένων. Άλλου είδους φαινόμενα που μπορούν να στηρίξουν τη θεωρία μας είναι ότι η πλειοψηφία των ανεπτυγμένων πόλεων και περιοχών τον 16^ο αιώνα έγιναν προτεσταντικές. Επίσης, τα παιδιά των προτεσταντών σπουδάζουν οικονομικά, σε αντίθεση με τα παιδιά των καθολικών, τα οποία προτιμούν τις ανθρωπιστικές επιστήμες. Με άλλα λόγια, οι καθολικοί προτιμούν να παραμείνουν στην αρχική παραδοσιακή τους απασχόληση, γινόμενοι συχνότερα χειρώνακτες και μικροβιοτέχνες, ενώ οι προτεστάντες προσελκύνονται σε μεγαλύτερο βαθμό από τις βιομηχανίες, ακολουθώντας καριέρα ανώτερης βαθμίδος. Φαίνεται να υφίστανται δύο γενικοί τύποι του προτεσταντισμού. Ο πρώτος τύπος είναι όταν ένα πρόσωπο εργάζεται για τη σωτηρία του έχοντας πίστη, καλή συμπεριφορά και πράττοντας καλά έργα και εφόσον τηρεί αυτούς τους κανόνες με συνέπεια, σύστημα, μεθοδικότητα και κυρίως αυστηρότητα, έχει τη δυνατότητα να κερδίσει τη σωτηρία του, αφού προκαταβολικά του έχει δοθεί η δωρεά της σωτηρίας, διαμέσου της θυσίας του Χριστού. Ο δεύτερος τύπος είναι όταν ο Θεός έχει ήδη προκαθορίσει για το ποιος θα σωθεί και ποιος όχι ,αλλά ο άνθρωπος δεν έχει την ικανότητα να γνωρίζει αν θα είναι μέσα στους σεσωσμένους ή όχι ` επομένως, όσο διάγει το βίο του πρέπει ν' ακολουθεί τις εντολές του Θεού πιστά χωρίς καμία παρέκκλιση, αφού δεν γνωρίζει, αν θα είναι μέσα σ' αυτούς που θα σωθούν. Από τη στιγμή που η σωτηρία εξαρτάται από το Θεό και μόνο απ' αυτόν ο πιστός κάνει ότι

---

⁶ Weber M., Προτεσταντική ηθική και το πνεύμα του καπιταλισμού, Αθήνα 2000, εκδ. Gutenberg, σ.23.

χρειάζεται, σύμφωνα πάντα με το Νόμο του Θεού, μήπως και είναι μέσα στους εκλεκτούς που έχουν ήδη προεπιλεγεί .

Ο πρώτος γενικός τύπος εκφράστηκε μέσα από τον Αρμινιανισμό (Ιάκωβος Αρμίνιος) -ο οποίος υπήρξε και συνεχίζει να υπάρχει και σήμερα με λιγότερη επιρροή ως θεολογικοδογματική τάση του προτεσταντισμού- που ως κυρίαρχο δόγμα είχε το ότι δεν υφίσταται από το Θεό προκαθορισμός, αλλά η σωτηρία ήταν και είναι στην αποκλειστική ευχέρεια του πιστού να επιλέξει ελεύθερα τι θέλει να πράξει. Ο δεύτερος γενικός τύπος –στον οποίο στήριξε τις υποθέσεις του ο Weber – εκφράστηκε από τον Καλβινισμό, που με τις πουριτανικές του ιδέες όσον αφορά στον απόλυτο προορισμό, καθιστούσε τον άνθρωπο υπό τη συνεχή επιτήρηση ενός ζηλωτή Θεού που εκείνος θα καθόριζε τη μοίρα του ατόμου για το αν θα σωζόταν. Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο πιστός καλείται να κάνει αυτό που θέλει ο Θεός με την ελπίδα της σωτηρίας, δημιουργώντας του έναν ισχυρό εσωτερικό εξαναγκασμό τακτοποίησης της ζωής του, επιδιώκοντας με ορθολογικό τρόπο τη σωτηρία και δεύτερον του δημιουργεί μια διαρκή κατάσταση έντασης, αφού δεν είναι σε θέση να γνωρίζει τις προθέσεις του Θεού για το πρόσωπό του, τον κρατά στο στενό και δύσβατο μονοπάτι της αρετής, απαγορεύοντας κάθε παρεκτροπή και οδηγώντας τον αδυσώπητα μπροστά. Ο Weber διαπιστώνει ότι ο καλβινιστικός γενικός τύπος θρησκευτικής αρνησικοσμίας είναι αυτός που βοήθησε στη διαμόρφωση μιας ορθολογικής συνείδησης των επιχειρηματιών.

Βιβλιογραφία

1. E. Neveu, Κοινωνιολογία των Κοινωνικών Κινημάτων και Ιστορίες Κινημάτων από το Μεσαίωνα μέχρι σήμερα, [Αθήνα 2010], εκδ. Σαββάλας.
2. Χ. Στάνλεϋ, Αναζητώντας τον Δρ. Λίβινγκστον στην Αφρική, ταξίδια, περιπέτειες και ανακαλύψεις στην Κεντρική Αφρική, τ. Α', εισαγ.-μτφ.- σχόλια: Θ. Σακκέτας,[Αθήνα 1992], εκδ. Στοχαστής.
3. Weber M., Προτεσταντική ηθική και το πνεύμα του καπιταλισμού, Αθήνα 2000, εκδ. Gutenberg.

4. H.M. Robertson, Aspects of the Rise of Economic Individualism, a criticism of Max Weber and his school, Cambridge 1933, Cambridge at the University press.

5. Weber M., Προτεσταντική ηθική και το πνεύμα του καπιταλισμού, Αθήνα 2000, εκδ. Gutenberg.